
... „hledat štěstí jinde“?

Úředníci všech zahraničních konzulátů, úředníci pasového oddělení v Praze a úředníci Immigration Office mohli by dnes asi mnoho vyprávět o nové vlně emigrantů. Před konzuláty stojí lidé od půlnoci, a zaměstnanci všech konzulátů klesají únavou, poněvadž musí několik set lidí denně odmítnout, než naleznou jednoho, který by měl všechna kouzla, jež vystěhovalec dnes potřebuje. A přece se dějí zázraky: lidé odjíždějí. S jedním kufrem a desíti markami. Kam? Krčí rameny. Co budete dělat? Všechno. Cokoli. Jak se uживíte? Snad se najdou dobří lidé, kteří první týdny pomohou, vždyť i my jsme pomáhali – a na světě je taková podivuhodná spravedlnost: někomu neznámému pomůžesh, nikdy ho už nevidíš, a za tři roky třeba někdo na druhém konci světa, až budeš stát hladový na ulici, pomůžesh zase tobě, poněvadž Prozřetelnost posílá odplatu oklikami.

Většinou odjíždějí židé. Je pochopitelné, že chtějí odjet co nejdříve a mohou tím pomoci jen sobě i nám. Mají nové plány do nových budoucností, shledávají všechny své schopnosti k novým zaměstnáním a novým pracím. V koutku svých pokojů, před okny, která vedou na pražské střechy, v bytě poloprázdném, jednou myšlenkou už za mořem nebo za Kanálem, druhou, rozechvěnou, u těch pražských střech, polohlasně vypravují svůj sen: mít někde slepičí farmu, domeček, kus půdy a zahrádku. Ty sny jsou všechny nejasné a nikdo z nich v životě slepičí farmu neviděl. Mluví-li o slepičí farmě, chtějí říci: místo, kde by vycházelo slunce, nejezdily vozy, nebylo rádio, nehučela letadla – a kam by, pokud možno, nedocházely noviny. Taková místa jsou ještě na světě, tvrdí s rozzářenými očima a bytostí chtivou klidu a pokoje, jako bývají rekonvalescenti, chtějí slunečních paprsků.

Snad se jim to nedá ani zazlívát. Pravděpodobně jich ani nebude mnoho, kteří odjedou. Jednak není dnes snadné odjet do zahraničí, jednak mohou lidé odjet jenom s holými dlaněmi a není mnoho lidí, kteří by měli k tomu odvahu. Většina českého lidu nemyslí na odjezd proto, že to jsou dělní lidé, kteří tu jsou doma,

mají tu kus půdy, mají tu své povinnosti, kořeny, svou vůli a svou řeč. Není každý stvořen pro přesazení. Není každý stvořen pro emigraci.

Emigrace – to není jenom svízele, bída, nový a těžký život. Emigrace je také duševní stav. Duševní stav, který spočívá v tom, že člověk stále kouká někam zpátky. Víte, zdraví lidé dělají plány, myslí stále vpřed, chystají si koupit třeba novou skříň nebo se těší na to, že pojedou v létě k moři, že si na jaře zasadí šafrán pod okny, že pošlou děti na studie. Nalomení lidé žijí vzpomínkami. Kupí svůj život kolem někoho nebo něčeho, co umřelo. Jejich duševní síla leží v lásce k něčemu, co musili opustit. Jejich tvořivost nevyrůstá z živého, ale z úcty k neživému. Dny a čas jim utíkají kupředu, ale myšlenky jsou zahněteny k něčemu, co se nepohnulo. Naprostou životní nutností se musí od toho vzdalovat víc a víc. Vytvářejí v sobě legendu domova.

Legendu minulosti. Dříve nebo později podléhají podivnému klamu: přestávají vidět skutečnost. Čím větší je jejich láska k tomu, co ztratili, tím houževnatěji se brání vzít na vědomost, že se jejich domov změnil. Prostá lidová pravda, že „život jde dál“, je skutečnost právě tak surová, jako pravdivá. Kdo se chce vymknout její zákonitosti, podobá se vdově, která po zbytek svého života zalévá malý hrobeček, kde už dávno ani netlí drahý nebožtík. Většina emigrantů propadá tomuto pohledu zpátky. Jen málokterí se mu ubrání. Když odcházeli, tvořili snad vyspělou elitu národa, myšlenkově reprezentativní jeho část a duchovně vytríbenou jeho složku. Jakýmsi tajemným kouzlem se však stává, že jejich duchovní a myšlenková vyspělost začíná kornatět už za několik roků. Nedostávají dostatečné podmínky k dalšímu vývoji, zastavují se, jako ručička hodin, které nikdo nenatáhl. K tvořivosti a práci žene člověka prostředí. A málo lidí má tolik duševní pevnosti a síly, aby dovedlo čerpat svoji vlastní tvořivost z cizího prostředí.

Nepochybuji o tom, že lidé, kteří odjíždějí, jsou z velké části ztraceni pro práci na myšlenkovém vývoji národa. Odrhnuvše se od velkého tělesa, začínají soukromý život někde na cizí půdě, neschopni už svým vlastním tělem vysvětlit, co to je česká věc. I kdyby měli sebe pevnější vůli, odpadnou od národa, jako barevné listy na podzim od stromu. Nestávají se snad odrodilci. Ale emigranty. To jest: stávají se lidmi, kteří neživě milují živou věc. Nestačí však ji milovat. Nutno jí sloužit, pomáhat, vyvíjet, budit, střežit a za ni bojovat.

Je nás tolik, abychom směli odjíždět? Můžeme si dovolit luxus tichého soukromí někde daleko za mořem nebo za kanálem? Můžeme si dovolit zředění myšlenkových sil, které tu máme? To je, o čem přemýšlím, když hovořím s lidmi, kteří se chystají „hledat si štěstí jinde“.

Němci se nám tolik diví a tak užasle se nás táží: proč se tolik bojíte o svou národnost? Bylo přece řečeno, že ji neztratíte. Bylo vám přece slíbeno, že vám zůstane zachována. Dostali jste přece příslib a čestné slovo? K čemu ty strachy?

Přítom je třeba uvědomit si, že ten malý kousek české země je dnes přelidněný víc, než země německá. Nejen přelidněný, ale zaplavený lidmi, jichž se poslední měsíce dotýkají i existenčně. Nemám potuchy – a myslím, že zatím nikdo nemá – kolik nezaměstnaných Čechů přijde z bývalé armády, kolik bude propuštěno státních zaměstnanců, kolik se vrátilo Čechů ze Slovenska, kolik žen ztratilo práci. Rozhodně to není počet malý. Tito lidé budou přirozeně hledat možnost obživy. Už pouhá skutečnost, že je nepravděpodobné, aby ji mohli nalézt všichni v Čechách, působí jakýsi druh emigrace. Po každém Čechu, který se odstěhuje, zůstane kousek země prázdný. Po každé přesazené květině zůstane prst pro květinu novou. Budeme-li odcházet, budeme řídnout. Budeme-li řídnout, budeme mít méně sil. A budeme-li mít méně síly, budeme mít i méně národní odolnosti. Na protřelé hlíně rostou zakrnělé květy.

Tak se na to, myslím, musíme dívat. Jsme národ. A musíme jím zůstat. Každý, kdo odchází, odnáší jednu hroudu s sebou a kus kořenů. Dokud zůstaneme pohromadě, poroste síla z našeho počtu – a vědomí blízkosti i vědomí práva. Mezery mezi námi musí býti nutně vyplněny podle zákonů fyzických: není vzduchoprázdného prostoru. Ty odejdeš – a na tvé místo přijde jiný. Proto zůstaň, stůj a neodcházej. Svoje místo střež a obhajuj!

Přítomnost, 12. 4. 1939